

Паліталёгія ў пераходным грамадстве

Круглы стол

25 сакавіка ў памяшканьні беларускага ПЭН-Цэнтру адбыўся сэмінары, прысьвечаны асаблівасьцям функцыянаваньня палітычнай веды ў нашай краіне. У ім узялі ўдзел загадчык катэдры паліталёгіі й міжнародных зносінаў МДЛУ Вячаслаў Бабровіч, намесьнік дырэктара Інстытуту сацыялёгіі НАН Беларусі Ўладзімер Абушэнка, а таксама студэнты, асьпіранты й выкладчыкі катэдры паліталёгіі БДУ.

Андрэй Казакевіч, рэдактар часопісу «Палітычная сфера»: Я прапаную пачаць абмеркаваньне з акрэсьленьня трох асноўных сэктараў, якія прадукуюць зусім адрозныя тыпы палітычнае веды. Першы — сфэра палітычнай навукі як збору пэўных інстытуцыяў — адукацыйных, дасьледчых і г. д. Другі — сама сфэра палітычнага: яна ўлучае ў сябе ўсіх суб'ектаў палітычнага дзеяньня, тых, хто так ці інакш альбо жадае ўплываць на прыняцьце палітычных рашэньняў, альбо ўплывае. Гіпотэза ў тым, што той тып веды, які ўтвараюць палітыкі-практыкі, вельмі моцна адрозьніваецца ад таго ўяўленьня пра палітыку, якое маюць палітолягі-навукоўцы. Трэці сэктар — насельніцтва, масы, соцыум: гэта зусім іншы тып палітычнае веды, і лёгіка яе атрымання значна адрозьніваецца ад таго, што мы маем у першых двух сэктарах.

Што можа быць пакладзена ў аснову таго, што фармуе веду для палітычнай або навуковай супольнасьці? Для палітыкаў гэта — перш за ўсё *досьвед*. Іх тып палітычнае веды фармуецца практыкамі. У Беларусі — практычна толькі досьведам, а ня тым, што даюць палітычныя тэорыі. Для палітычнай навукі крыніцай зьяўляюцца альбо эмпірычныя *дасьледаваньні* — звычайна тыя, што робяцца па-за межамі палітычнай навукі (эмпірычная сацыялёгія), альбо нейкія тэарэтычныя пастулаты, схемы, якія ня маюць прамога дачынення да рэальнасьці. Лёгіка такое веды збудаваная зусім на іншым разуменьні палітычнай рэальнасьці і ўяўленьні пра тое, чым ёсьць «палітычная сытуацыя», якая вельмі адрозьніваецца ад таго, што будуць навукоўцы зыходзячы з тэарэтычных схемаў. Галоўнай крыніцай палітычнай веды для грамадства ёсьць перш за ўсё *міт*, які можа фармавацца альбо сродкамі масавай інфармацыі, альбо іншымі спосабамі — чуткамі й г. д. І гэта складае аснову таго, што звычайны чалавек, не ангажаваны ні ў палітычныя дасьледаваньні, ні ў палітычную дзейнасьць, уяўляе пад палітыкай і «палітычнай сытуацыяй».

Так, мы маем тры аўтаномныя і ізаляваныя адно ад аднаго палі вытворчасці палі-

тычнае веды. Мэта нашага сэмінару ў тым, каб зразумець, якім чынам вытвараецца кожны тып палітычнае веды, якія сувязі існуюць паміж гэтымі сфэрамі і якім чынам тая ці іншая веда атрымлівае легітымацыю. Гэта мае вялікае практычнае значэнне. Напрыклад, палітоляг піша кнігу, і ён павінен зразумець: кніга, якая змяшчае спасылкі адно на тутэйшых навукоўцаў, будзе абавязкова працаваць толькі ў сфэры навукі. Каб яна выйшла на іншыя «рынкі» — на рэальную палітыку, на масы, яна павінна быць збудаваная паводле зусім іншых законаў і іншай лёгікі, каб там прадавацца і спажывацца.

Цяпер давайце паспрабуем пазначыць асноўныя «дасьледчыя сытуацыі» ў першым з сэктараў — палітычнай навуцы.

Вячаслаў Бабровіч: У мяне ёсць выкладчыцкі досвед, ён жа — і навуковы: навукоўцы часцей за ўсё і выкладчыкі. Тут у нас сытуацыя ня дужа добрая: палітычная навука на нас звалілася нечакана, як і незалежнасьць. Асабліва для выкладчыкаў навуковага камунізму, гісторыі КПСС і інш. І таму цяпер можна казаць толькі пра нейкія «выспачкі» думкі сярод маладзейшага пакаленьня, бо ў старэйшага пакаленьня — ні жаданьня, ні здольнасьцяў.

У параўнаньні з савецкім часам, вядома ж, ёсць дасягненьні. Надышоў пэрыяд «рэабілітацыі штодзённай сьвядомасьці». Штодзённая сьвядомасьць ніколі не шанавалася ў той час, калі валадарыла марксісцка-ленінская філязофія і тагачасная сацыяльна-палітычная тэорыя. Штодзённай сьвядомасьці давяраць не было чаго, бо праўду ведалі толькі абраныя — ідэалёгі. Гэта мэтадалёгічны эсэнцыялізм, які ідзе яшчэ з часоў Плятона. Плятон не давяраў меркаваньню, ён супрацьстаўляў яго навуцы, праўдзівай ведзе, якая была даступная ня кожнаму. У савецкі час таксама было такое кола асобаў — адпаведна, у астатніх не было сэнсу пытацца. Адсюль — поўнае занябданьне таго, што называецца сацыялягічнымі дасьледаваньнямі. «А што ў іх пытацца пра тое, чаго яны ня ведаюць? Ім трэба проста патлумачыць, і тады яны будуць ведаць». У гэтым сэнсе зроблены крок наперад, бо грамадзкім меркаваньнем стала цікавіцца навука і ўлада, у тым ліку й палітыкі. Тут можна назіраць нават своеасаблівы крэн, крайнасьць: сталі цікавіцца занадта, бо грамадзкае меркаваньне — не такая ўжо праўдзівая крыніца атрымання інфармацыі. Па-першае, ім лёгка маніпуляваць. Па-другое, масы часта і самі ня ведаюць, чаго хочучь. У пераломныя пэрыяды масы, на маю думку, трэба весці за сабой, а не пытацца ў іх з кожнай нагоды, сьпісваючы потым адказнасьць на іх. Гэта дае магчымасьць схавацца за грамадзкую думку: «Чаго вы хочаце? Гэта вырашыў народ».

Зь іншага боку, нібыта нічога не зьмянілася, бо мы па-ранейшаму жывём у ілюзорным сьвеце. Гэта вельмі добра заўважна ў сфэры эканомікі: мы жывём у сьвеце нейкіх незразумелых эканамічных паказьнікаў, калі нам тлумачаць, што мы жывём усё лепш і лепш, а нам у гэта ня вельмі верыцца. Працягваецца стварэньне ілюзорнага сьвету, як у савецкі час, калі мы лічылі, што жывём у найлепшым з грамадстваў (такі вобраз вагона з завешанымі вокнамі, у якім мы едзем некуды). Мы паказваем усяму сьвету мадэль эканамічнага і палітычнага разьвіцьця, якая нібыта мае перавагі, але насамрэч мы ўсе разумеем, што іх няма.

Ёсць яшчэ такая своеасаблівая тэндэнцыя сярод нашых палітолягаў: улічваючы нашу ўнікальнасьць, тое, што мы вельмі непадобныя да ўсяго астатняга сьвету (і ня толькі да Захаду, але і да нашых суседзяў), сярод палітолягаў вельмі моцна адчуваецца жаданьне

АНАЛІТЫКА

ствараць сваю, не пазычаную палітычную навуку. Я сам часта чуў: «Мы бяром з Захаду тое, што нам не пасуе. І ўвогуле нам нічога не пасуе: мы іншыя — і палітычная навука павінна быць іншай». Я лічу, што гэта няправільны падыход. Мы ўсё больш прыпадабняемся да астатняга сьвету, і ўсе яго праблемы ў нас ужо ёсьць: і «чорны піяр», і змаганьне інтарэсаў, і лабізм... Усё, што адлюстроўвае палітычная навука. Таму стварэньне «сваёй» палітычнай навукі я ўспрымаю як ня што іншае, як спробу адгарадзіцца ад сьвету, каб не ацэньваць сябе паводле агульнапрынятых і досыць суровых крытэраў. Тут і пэўны набор твораў, якія трэба ведаць, валодаць пэўным наборам навываў і ўменьняў, і г. д. Ствараць сваю навуку — гэта вельмі просты шлях да таго, каб жыць у замкнёным, сельскага ўкладу сьвеце.

Што датычыць нарматыўнай функцыі навукі, дык, я лічу, яна ў кожным разе прысутнічае. І ўсё, што звязана з ідэалёгіяй, — гэта спроба задаць пэўныя нормы навучы: ня проста апісаць, што ёсьць, а апісаць, як павінна быць. Гэтак ёсьць ня толькі ў нас, але і ўва ўсім сьвеце — гэтым займаюцца грамадзянская і палітычная адукацыя.

Калі казаць пра дзяржаўную ідэалёгію, дык гэта спроба задаць нарматыўнасьць навукі толькі ў нашым ключы, не ўласьцівым усяму сьвету. У трансфармацыйных грамадзтвах гэта задаецца шляхам стварэньня той палітычнай культуры, безь якой немагчымая дэмакратыя. А мы зноў вынаходзім нешта сваё, унікальнае. Самае цікавае ў гэтай сытуацыі, што тыя, хто адказвае за гэта «сваё», ня ведаюць, што нам прапанаваць. Зьместу ў гэтых спробах — мінімум.

А.К.: Асновай уласнай паліталёгіі было б захаваньне палітычных традыцыяў Савецкага Саюзу?

В.Б.: Я думаю, яшчэ і нежаданьне браць тое, што напрацавана на Захадзе. Палітычная навука — такі комплекс дысцыплінаў! І там так багата назапашана, а людзям у веку 50—60 і болей гадоў вельмі цяжка перакваліфікавацца. Хаця ідэя стварэньня сваёй паліталёгіі, з папраўкамі на свае праблемы, магчыма, і мае сэнс. Але яна ня так лёгка вырашаецца і, напэўна, будзе якасна новай.

А.К.: Ці стаў які-небудзь грамадзкі міт часткай палітычнай тэорыі?

В.Б.: Я ня ведаю, ці міты выпрацоўваюцца ў масах. Тут трэба абмяркоўваць канкрэтна, разгледзець нейкі пэўны міт і пашукаць яго карані. Наагул, міты — вельмі сьлізкая тэма. Назваўшы нешта «сьвятое» мітам, можна выклікаць абурэньне. Калі я кажу, што Машэраў і ўсё звязанае зь ім — міт... Магчыма, ён узьнік у масах, хаця і гэта ня факт. Натуральна, што я не адмаўляю самога факту яго існаваньня. Я маю на ўвазе тое, што пра яго кажуць і для чаго гэта кажуць. Вы ж уяўляеце сабе савецкую сыстэму і тое, якія людзі маглі прабіцца наверх.

А.К.: «Глябальная» мэта нашага сэмінару — прасачыць, якім чынам прадукуюцца палітычная веда ўва ўсіх палёх. Але варта, думаю, звязіць аб'ект, каб паўстала разьвіцьцё схемы.

Наталья Ляховіч-Петракова, выкладчыца катэдры паліталёгіі БДУ: Калі мы будзем гаварыць пра палітычную навуку ў якальным кантэксьце, ці ёсьць сэнс цывёрда ўвязваць усе тры палі або ёсьць сэнс разгледзець, як палі «Палітыка» і «Масы» ўплываюць на «Палітычную навуку»? Ці можа існаваць палітычная навука як цэнтар вытворчасці веды цалкам нэўтральна ў дачыненьні да масаў? Можа, палітычная веда — гэта працэс абмеркаваньня ўсяго, што адбываецца ня толькі ў сфэры навукі, але і ў сфэ-

ры палітыкі і ў сферы масаў? Ці такія ўжо яны адасобленыя?

А.К.: Натуральна, яны не адасобленыя. Палітолаг можа быць адначасова палітыкам і прысутнічаць у двух ці трох палёх. Але ўсё ж у гэтых палёх лёгкія, механізмы вэрыфікацыі, цэнтры вытворчасці — розныя. Мы ня можам сказаць, што ёсць нейкія цэнтры, якія ёсць адначасова цэнтрамі прадукавання веды для палітыкаў, для палітолагаў і для масаў. Гэта ўсё разведзена ў прасторы.

В.Б.: Пытаньне трэба ставіць такім чынам: а што такое палітычная навука? Чым яна паказвае, што яна існуе? Ёсць нейкія кнігі, часопісы, творы? Бо курс паліталёгіі ў ВНУ — гэта ж не палітычная навука, гэта сынтэз розных ведаў пра палітыку, псыхалёгію, гісторыю й г. д.

Уладзімер Абушэнка: Калі паліталёгічная навука існуе (колькі ў нас катэдраў паліталёгіі ў ВНУ!) як навучальная дысцыпліна, дык на якой падставе нехта спрабуе назваць сябе палітолагам? А калі ён працуе на іншым полі, дык ці застаецца ён палітолагам, які прадукуе веду, альбо ён пачынае прадукаваць нешта іншае, згодна з той схемай (напрыклад ідэалёгію)? Напрыклад, прасунутыя расейскія сацыялягі «новай хвалі» кажуць, што тэарэтычная сацыялёгія, сацыялёгія як вытворчасць веды нідзе больш існаваць ня можа, як у запаведніках кшталту ўнівэрсытэцкіх катэдраў. Існуюць розныя сацыялягічныя практыкі, але яны ня маюць ніякага дачынення да сацыялёгіі як да дысцыпліны. Таму трэба адрозніваць, гаворыце вы пра сацыялёгію як веду ці як нейкія практыкі. У паліталёгіі, па-мойму, тут пазыцыі яшчэ больш завостраныя.

В.Б.: Мне здаецца, што я і пачаў казаць пра гэта. Выкладчыкі, якія працуюць у мяне, маюць вельмі ўскоснае дачыненне да палітычнай навукі. Я размяжоўваю: мы ў гэтым выпадку выкладчыкі, а не палітолагі. Палітолагі займаюцца хутчэй практыкай. Альбо чыстай навукай, хаця, адпаведна ідэі, якраз у ВНУ і павінна быць навука.

У.А.: Вельмі добра відаць на прыкладзе філязофіі. Калі чалавек гаворыць: «Я філэзаф», яму скажуць: «Знайшоўся Сакрат». А тут — я выкладаю філязофію. І ўсё зразумела: чалавек ажыццяўляе пэўную практыку па трансляцыі ведаў.

А.К.: Я думаю, выкладаньнем палітычная навука Беларусі не абмяжоўваецца. Варта выдзеліць тры асноўныя сэктары, якія так ці інакш можна далучыць да палітычнай навукі. Першы — акадэмічная палітычная навука (мы сюды не ўлучаем тых людзей, якія проста выкладаюць, але толькі асобаў, якія самі праводзяць палітычныя дасьледаваньні — як тэарэтычныя, так і практычныя). Другі — тое, што можна назваць дзяржаўнай паліталёгіяй, якая канцэнтруецца ў Адміністрацыі прэзыдэнта, інстытутах пры Адміністрацыі прэзыдэнта. Трэці — апазыцыйная паліталёгія. Натуральна, што крытэры навуковасьці ў розных сэктарах розныя і могуць адрознівацца ад «звычайных» для акадэмічнае навукі. Але як фэномэн таго, што ўспрымаецца як навука, яны існуюць.

В.Б.: А ці ёсць тыя, хто ўспрымае афіцыйную паліталёгію як навуку?

А.К.: Прынамсі мы павінны ад пачатку лічыць гэта навукаю, пакуль не даказана адваротнае. Інакш мы аўтаматычна займаем некрытычную ў адносінах да сябе пазыцыю. Я цалкам успрымаю гэта як навуку і ня бачу прынцыповай розніцы паміж тымі палітычнымі тэкстамі, якія робяць у Адміністрацыі прэзыдэнта, і пэўнымі дысэртацыйнымі дасьледаваньнямі. Калі мы будзем рабіць аналіз, пазбаўлены ідэалёгічнасьці і загадзя абумоўленага стаўленьня, то прыйдем да такіх самых высноваў. У іх іншая лёгкія, іншыя правілы, але яны прадукуюць палітычную веду.

В.Б.: Хацеў бы вярнуцца да пытання, узнятага раней. Дзе навуковыя часопісы, у якіх абмяркоўваліся б актуальныя праблемы палітычнай навукі? Калі мы кажам пра палітычную навуку, яна павінна сябе неяк праяўляць. Няма часопісаў такога профілю («Беларускую думку» ня станем згадваць). Канфэрэнцыі такога профілю павінны адбыцца: на іх, як на спаборніцтвах, сустракаюцца навукоўцы і сутыкаюцца інтарэсы. Трэба прааналізаваць абароненыя дысэртацыі (у нас іх небагата: доктарскіх — зь дзясятка). Вось гэта і ёсць паказнікі палітычнай навукі: тэксты, навуковыя даследаванні. Калі даследаваньне было, трэба глядзець, які рэзананс яно атрымала, бо супольнасьць палітолягаў — гэта заўжды рэзананс, абмеркаваньне, калі нешта адбылося. Жыцьцё палітычнай навукі праяўляецца ў канкрэтных рэчах: часопісах, канфэрэнцыях, абаронах дысэртацыяў. Калі гэтага няма, як мы можам даказаць, што існуе палітычная навука?

Ніна Антановіч, выкладчыца катэдры паліталёгіі БДУ: У рамках той дыскусіі, што тут адбывалася, розніцы паміж палітычнай навукай і навуковым камунізмам не праглядаецца ніякай. Вялікая праблема была ў тым, як даказаць, што паліталёгія існуе і нечым адрозніваецца ад сацыялёгіі й г. д. Што датычыць беларускай палітычнай навукі, дык тут адназначна казаць пра крытэр навуковасці пакуль нельга. У большай ступені трэба казаць пра наяўныя праблемы. Па-першае, аформленасьць, структураванасьць навукі, яе напоўненасьць — і тэарэтычная, і эмпірычная. Па-другое, паліталёгічная супольнасьць. І было правільна пастаўлена пытаньне В. Бабровічам, што праблема прафэсіяналізму стаіць вельмі востра: якую веду мы павінны мець і як павінны выбудоваць свае ўзаемадачыненні з спэцыялістамі, якія вывучаюць тую ж спэцыяльнасьць, што і мы? Бо існуе ізаляванасьць паліталёгічнай супольнасьці як ад сумежных дысцыплінаў, так і ўнутры сябе. І пакуль што мы не дыскутуем над наладжваньнем гэтых міждысцыплінарных сувязяў.

Ірына Суздалева, аспірантка катэдры паліталёгіі БДУ: Ёсць цэлы комплекс пытанняў, зьвязаных з разьвіцьцём палітычнай навукі і яе далейшым лёсам. Ці ператворыцца ў галоўную функцыю палітолягаў абслугоўваньне інтарэсаў палітычнай эліты? А для стварэньня супольнасьці палітолягаў патрэбная воля. Тое, што мы сабраліся тут сёння, можа быць пачаткам.

Алена Сідаровіч, студэнтка аддзяленьня паліталёгіі БДУ: Палітычная навука ў нас толькі зараджаецца. І праблема наша ў тым, што ў нас вельмі маленькі сацыяльны заказ. Калі ў нас будуць праводзіцца адпаведныя выбары, калі ў нас кандыдаты будуць зацікаўленыя ў высокім узроўні правядзеньня выбарчых кампаніяў, тады й палітолягі атрымаюць працу.

І другое. Некаторыя нашыя выкладчыкі, на маю думку, маглі б быць вельмі добрымі навукоўцамі-палітолягамі, калі б не насілі з сабой свае веды, а нейкім чынам афармлялі ў працы. Мы можам казаць пра амэрыканскую паліталёгію, пра французскую, нямецкую, цяпер ужо — нават пра расейскую, а пра беларускую — пакуль яшчэ не, бо ў нас няма арыгінальных працаў.

Аляксей Васюкоў, студэнт аддзяленьня паліталёгіі БДУ: Наконт супрацоўнікаў Адміністрацыі прэзыдэнта. Чаму «Адміністрацыя прэзыдэнта» — гэта лаянка? Яны — такія ж палітолягі, як і вы. Яны аб'яднаныя з вамі аднымі тэкстамі. Яны таксама прадукаюць веду: у іх ідэалёгія, і ў вас ідэалёгія — ідэалёгія эўрацэнтрызму. Толькі вы яе не паказваеце, а яны паказваюць. Яны гэтаксама могуць лічыць сябе палітолягамі,

прадстаўнікамi палітычнай навукі.

В.Б.: Возьмем канфэрэнцыі. Прыйшлі б на канфэрэнцыю людзі з Адміністрацыі прэзідэнта, выступілі б, я выступіў бы ў адказ, і тады высветлілі бы, на чым баку праўда. Я ніколі ня бачыў іх на канфэрэнцыях, не спрачаўся зь імі твар у твар. Размова пра тое, каб гэта ўсё было. Тады мы будзем казаць, што мы ўсе належым навуцы, толькі — розным канцэпцыям. Іншая рэч, што тых прадстаўнікоў палітычнай навукі могуць запрасіць на Беларускаю тэлевізію, а нас — не. І як тут казаць пра раўнапраўе?

Пад заканчэньне мы пачалі казаць пра цікавае. Напрыклад, як узьнікалі катэдры паліталёгіі. Можна скласьціся ўражаньне, што ўсё было цэнтралізавана, хаця я ведаю, што ўсё было ня так: усё было хаатычна. І былі дзіўныя назвы ў той час. Катэдра, пры якой я вучыўся ў аспірантуры, узяла сабе назву «катэдра палітычнай сацыялёгіі». Разуменьне паліталёгіі прыходзіла не адразу.

Занатаваў Зьміцер Дзядзенка